

Virtuális szemináriumok szervezésének elméleti és gyakorlati kérdései

Tóvári Judit

Bevezetés

Ebben a tananyagban azokat a részelemek járjuk körül, amelyek mai ismereteink és gyakorlati tapasztalataink szerint feltétlenül szükségesek egy sikeres online kurzus lebonyolításához.

Szükségesek speciálisan szerkesztett tananyagok, amelyek mellett, hogy képeket, hangokat, animációkat, órai előadásokon készült videofelvételeket tartalmaznak, ahol szükséges, hallgatói interakciókat is beépítenek az anyagba.

A gondosan összeállított tananyag mellett szükséges a tanulmányokban történő előrehaladás folyamatos követése, ami kötelező feladatmegoldásokat is tartalmazó fórumbejegyzéseken, szinkron és aszinkron konzultációkon keresztül valósítható meg és szükség van a mentor folyamatos visszajelzésére.

A tantárgy jellege dönti el, hogy a tananyagban való előrehaladás heti, vagy téma szerinti beosztást igényel-e, melyik segíti jobban a hallgató előrehaladását.

Szintén tantárgyfüggő, hogy szükséges-e a folyamatos haladás követelménye. Nehezebb tárgy esetén és alacsonyabb kompetenciaszinten ez javasolt.

Online kurzus szervezésekor a lebonyolítás során elkövetett minden, egyébként aprónak minősülő hiba felnagyítódik, zavarokat okoz, ezért a követelmények világos és gondos megfogalmazására, nem teljesítésük következményeinek egyértelmű közzétételére van szükség.

A virtuális szeminárium szervezése rendkívül időigényes és mai oktatási rendszerünkben csak nagy erőfeszítések árán megvalósítható oktatásszervezési feladat.

A tananyag tartalma:

1. A virtuális szeminárium értelmezése
2. A képernyőről történő tanulás és a képi információ jelentősége az ismeretszerzésben
3. A szakmai attitűd kialakítása, a motiváció lehetőségei elektronikus környezetben
4. A folyamatos interaktivitás aszinkron kommunikációs lehetőségei és a hallgató tartalom-előállító szerepe
5. A tanulástámogatás szinkron eszközei
6. Időgazdálkodás és etikai kérdések

1. A virtuális szeminárium értelmezése

Mi a virtuális szeminárium? A valóságos tanulási környezet illúziója vagy valami más? A virtuális szeminárium nem egyszerűen az élő oktatás látszólagos mása, mint ahogyan a távoktatás sem egyenlő a konzultáció nélküli, teljesen önálló felkészüléssel és az elearninges támogatás sem csupán elektronikus tananyag, hanem egy interaktív tanulási folyamat felülete, ahol a tananyag mellett a mentor és a tanuló is jelen van, csak kapcsolatuk informatikai eszközök segítségével valósul meg.

T. Volkan Yuzer szerint¹ a virtuális osztálytermi környezet fő összetevői:

1. a virtuális szemkontaktus, ami támogatja az elektronikus tanulásban részt vevőket,
2. a technológiai infrastruktúra, ami lehetővé teszi a virtuális szemkontaktus létrejöttét,
3. folyamatos gyakorlás, hogy minél erőteljesebb szemkontaktus jöjjön létre a virtuális osztálytermi alkalmazások során.

Ugyanez a szerző más meghatározás szerint olyan speciális interfészek sorozatának nevezi a virtuális osztálytermet, amelyet a tartalom-előállítók, a management team és az instruktorok használnak a kommunikációs folyamatban².

Ebben a tananyagban virtuális szeminárium alatt egy tantárgy egy féléves kurzusát értjük, ami több részelemből tevődik össze és valamely – például a Moodle – eLearning keretrendszer lehetőségeire épít. Szervezése több szinten is elképzelhető:

1. Campus szinten³, amikor az elektronikus tanulási tér egy intézmény nappali hallgatói számára van nyitva, akiknek ez a tanulási forma csupán kiegészíti a személyes jelenlét mellett folyó tantermi órákat.
2. Minden oktatási forma hallgatói számára nyitva álló kurzus, ami közös belépési pont valamely tantárgy valamennyi hallgatója számára egy-egy tantárgy online felületére. A különböző tagozatra járók egymást segítve tudnak előrehaladni, a már munkában állók munka- és egyéb tapasztalataikkal segíteni tudják társaikat, megoszthatják problémáikat, megvitathatják a tanulás során felvetődő kérdéseiket.
3. Elképzelhető intézmények közötti átjárhatóságot biztosító kurzus is, de ez a szervezés nehézségei miatt pillanatnyilag nem preferált forma.

A kurzus elemei:

- a) elektronikus tanulásra kifejlesztett tananyagcsomag,
- b) valóságos előadások prezentációinak közzététele,
- c) órai előadásokon készült videofelvételek közzététele,
- d) a hallgatók egymás közötti és a tanárral folytatott aszinkron és szinkron eszmecseréje,
- e) a feladatmegoldások, fórumbejegyzések folyamatos figyelemmel kísérése és tanári értékelése,
- f) valóságos szeminárium szimulálása valamely virtuális osztályterem-szoftver, például a BigBlueButton, vagy a WizIQ által kínált keretek között.

A pedagógiai módszer elemei:

- a) motivációs helyzetek teremtése,

¹ T. Volkan Yuzer. Generating Virtual Eye Contacts Through Online Synchronous Communications in Virtual Classroom Applications. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE* Vol. 8, No: 1, Article 3 (January 2007) ISSN 1302-6488 <http://tojde.anadolu.edu.tr/tojde25/articles/Article_3.htm> (megtekintés: 2013. december 3.)

² Uott

³ Turi László Az internet oktatási alkalmazása az egyetemen Replika, 1988. 33/34. sz. <http://www.c3.hu/scripta/replika/3334/25turi.htm> [megtekintés: 2013. 04.08.]

- b) nappali tagozaton kiegészítő lehetőség, távoktatásban a komplex módszer, ugyanakkor a különböző tagozatra járók egy csapatként kezelése,
- c) interaktivitásra ösztönzés,
- d) a tanulmányi előrehaladás folyamatos figyelemmel kísérése a tananyag javasolt heti beosztásával és az aktuális tananyagrészhöz kapcsolódó gyakorló feladatok közzétételével, a hallgatói teljesítmények folyamatos, személyre szabott értékelésével,
- e) kötelező feladat vagy önkéntes feladatmegoldások?
- f) a szemeszter tanári és hallgatói értékelésének közzététele.

Kérdések

- 1. Mi a virtuális szeminárium fogalma?
- 2. Melyek a virtuális kurzus szervezésének elemei?
- 3. Melyek a pedagógiai módszer elemei?

Feleletválasztós kérdések

- 1. Mi a virtuális szeminárium?
 - a) a valóságos tanulási környezet illúziója
 - b) az élő oktatás látszólagos mása
 - c) egy interaktív tanulási folyamat felülete
- 2. Melyik a „kakukktojás”?
 - a) elektronikus tanulásra kifejlesztett tananyagcsomag
 - b) SCORM
 - c) BigBlueButton
- 3. A campus szintű virtuális szeminárium
 - a) az egész intézmény minden tagozata számára szervezett elektronikus oktatási forma valamely tantárgyból
 - b) az egész intézmény valamely (például nappali) tagozata számára szervezett oktatási forma valamely tárgyból
 - c) intézmények közötti átjárhatóságot biztosító kurzus.

2. A képernyőről történő tanulás és a képi információ jelentősége az ismeretszerzésben

Semmiféle képzés sem képzelhető el tankönyvek és a szakirodalom használata nélkül. A számítógépek és különösen az internet világa a szakirodalom és a tankönyvek megjelenési formáját is virtuálissá tette, ami több problémát is felvet. A nyomtatott szövegben az összefüggések világosan követhetők. Már a szöveg tanulmányozása előtt kapunk egy áttekintést a tartalomról, ha megnézzük a tartalomjegyzéket, vagy átlapozzuk a könyvet. A szövegnek van eleje, közepe, vége, azaz látjuk, követni tudjuk, hogy hol tartunk az olvasásban. Könnyű visszalapozni, egy-egy fogalmat vagy tartalmi részt újra és újra megtalálni. Elektronikus szövegeknél ez nem így működik. Vegyünk példának egy tizenöt leckét tartalmazó száz oldalas nyomtatott tankönyvet, amit SCORM csomagok formájára alakítottak és minden lecke külön fájlból nyitható meg. Ebben a struktúrában az összefüggések – különösen alacsony kompetencia szinten – nagyon nehezen állapíthatók meg, elvesz a szöveg egysége. Nehézkessé válik egy fogalom, de akár egy kisebb tananyagrészt visszakeresése is. Ha egy fejezet nagyobb terjedelmet kíván, mint ami egyetlen képernyőképre ráfér, nehézkessé válik az olvasás. Ezek után nem csodálható, hogy a hallgatók általában kinyomtatják az elektronikus tananyagokat akkor is, ha azok nem alkalmasak a nyomtatott formában történő használatra. Ez mondható el a pdf formában közzétett anyagokról is. Ez a fájlforma inkább alkalmas azonban a nyomtatásra, mint a SCORM-os anyag, mert követi a nyomtatott könyv lineáris struktúráját.

Nyomtatott anyagban magának az információnak a megléte is biztosabbnak tűnik, mint a képernyőn megjelenő forrásban. Jól példázzák ezt azok az esetek, amikor a hallgatóknak hirtelen nem jut eszükbe egy-egy fogalom definíciója vagy valamilyen konkrét tananyagelem, viszont emlékeznek rá, hogy a könyvben hol olvasták, sőt még arra is, hogy az oldal melyik részén volt az információ. Mindebből azonban nem az következik, hogy a nyomtatott könyv volt az ismeretek elsajátítására a legalkalmasabb eszköz!

Comenius már a 17. században felismerte a nyomtatott tananyagban rejlő képek didaktikai funkcióját. A képernyőn olvasható tartalom rögzítésében, emlékezetben történő felidézésében, a szöveg megértésében az álló- és mozgóképeknek, animációknak, ábráknak, hangoknak, azaz a multimediális elemeknek a virtuális világban még nagyobb szerep jut. A nyomtatott könyvben a kép alárendelt szerepet játszik, elektronikus tananyagoknál – a megértésben játszott szerepüket tekintve – megfordulnak az arányok. A képi gondolkodás közelebb áll az ember gondolatvilágához, mint a szöveg, mert míg a szöveg leírja a tények összefüggéseit, a kép megmutatja, szemléletessé teszi azokat⁴. Ha ehhez ennek a szövegnek a körülményes és testileg is fárasztó olvasása társul, a szöveg olvasatlan marad, a tanulás, a megértés csorbát szenved. Az elektronikus tananyagok szövegeinek ebből következően sokkal rövidebbeknek, oldottabb hangvételűeknek kell lenniük, mint a nyomtatottaknak amellet, hogy nem veszélyeztetik a tárgyalt tudományterület szaktudományi elvárásait mind tartalmi, mind a jellemző szakkifejezések tekintetében.

A SCORM-csomagokba rendezett elektronikus tananyagok számos olyan interaktív elemet is tartalmaznak, amilyenre a nyomtatott tananyagok nem képesek. Beépíthetők elméleti kérdéseket alátámasztó feladatok, ahol rejtetten a helyes megoldást is megtalálja a hallgató, ellenőrizheti megoldásait, ha saját maga feloldja a rejtett részeket. Máshol saját magának kell megoldania a feladatot. Lehetőséget ad esettanulmányok beépítésére, elméleti kérdéseket magyarázó példák olyan tipográfiai megoldásaira, amilyenekre egy nyomtatott tananyag nem képes. Ha a megírt tananyagot nem az írója fordítja át SCORM-os anyaggá, részletes

⁴ Nyíri Kristóf. A virtuális egyetem filozófiájához. *Liget*, 2000. február.

< http://mutat.net/?http://www.hunfi.hu/nyiri/vil_ve.htm > (megtekintés: 2014. március 20.)

technikai utasításokat kell adnia a munkát elvégzőnek, mert csak a tananyagíró tudhatja, hogy milyen tananyagrészt milyen didaktikai céllal, hogyan kíván megjeleníteni.

Szükséges kitekinteni a virtuális szemináriumhoz tartozó „könyvtárra” is. Elméletileg nagyszerűnek tűnik, hogy a kötelező irodalom digitalizálásával és az elearninges felületen történő hozzáféréssel tulajdonképpen készen kapják a hallgatók a kötelező és ajánlott irodalom gyűjteményét is, csak hogy – tapasztalat szerint – leszoknak az igazi könyvtár használatáról, másrészt nem hogy ösztönöznék a szakirodalom olvasását az, hogy egyetlen kattintással elérhető, hanem ha nincs direkt számonkérés, nem fogják ezeket a műveket képernyőn elolvasni.

Élő előadások óráin készült videofelvételek nemcsak a tananyag elsajátításában játszanak szerepet, hanem távoktatásban van egy lélektani motívumuk is. A hallgatók úgy érzik, maguk is részesei valamelyest a személyes részvétellel folyó oktatásnak. Mégsem lehet azt mondani, hogy nappali képzésben folyó órák videofelvételei egy az egyben alkalmasak lennének távoktatásban történő felhasználásra, mert a nappali képzés egy folyamat, amiből nehezen ragadható ki egy-egy óra, a teljes szemeszter videofelvételen pedig túl hosszú ahhoz, hogy végignézzék. Ezért célirányosan, kifejezetten távoktatási felhasználásra tervezett, a hallható előadás mellett az előadás kivetített prezentációját is jól láthatóan tartalmazó, körülbelül 20 perces időtartamú dinamikus előadások azok, amelyek elérhetik kitűzött céljukat.

Elektronikus tananyagokban a multimediális információ elmaradhatatlan követelmény! Ha ehhez hozzávesszük annak az interaktivitásnak a lehetőségét, amit egy virtuális szeminárium kínál és a web-technológia tesz lehetővé, akkor a virtuális szeminárium alkalmas környezetté válik az elvont elméleti tudás gyakorlati készséggé alakítására.

Kérdések:

1. Miket érezhet problémának a hallgató SCORM- csomagba rendezett tananyag tanulása során?
2. Milyen előnyei lehetnek a SCORM-os tananyagoknak?
3. Milyen feltételei vannak annak, hogy az órai előadásokról készült videofelvételek virtuális szemináriumok keretében is hatékonyak legyenek?

Feleletválasztós kérdések:

1. Az elektronikus tananyagban szereplő képeknek
 - a) csupán hangulatkeltő szerepük van
 - b) illusztrációs szerepük van
 - c) megértést szolgáló szerepük van
2. A képernyőről történő tanulás
 - a) szükséges rossz
 - b) gyakorlással megkedvelhető
 - c) személyiségjegyeiktől függ, hogy ki mennyire fogadja el
3. A virtuális szemináriumhoz tartozó ajánlott és a kötelező irodalom teljes szövegű gyűjteménye
 - a) kiváltja a hagyományos könyvtárban történő szakirodalom-keresést
 - b) jó, hogy van, de nem kell vele foglalkozni, mert a tananyagban minden benne van
 - c) jó, hogy van, de nem váltja ki a hagyományos könyvtárból történő szakirodalom-keresést

3. A szakmai attitűd kialakítása, a motiváció lehetőségei elektronikus környezetben

Minden tanegységhez kapcsolódik valamilyen tanítási-tanulási kultúra a maga szakmai és etikai követelményeivel. Azoknak a szakismereteknek az elsajátítása, amelyekkel alapszinten sem találkozott a hallgató, sok nehézséget okoz egyrészt a szakmai tartalom megértése, másrészt a korábban megszokott tanulási módszerektől eltérő stratégiához történő alkalmazkodás. A tanulóknak mindennekeelőtt a hatékony tanulás módszereit kell elsajátítaniuk ahhoz, hogy a szakismeretek könnyebben érthetők és tanulhatók legyenek.

Az alapképzésben részt vevőknél, a kezdőknél a szakmai attitűd kialakítására is szükség van. A mentornak fel kell vázolnia, hogy az adott terület milyen alapfogalmakból, gyakorlati fogásokból építkezik. Ő irányítja a tanulási folyamatot mindaddig, amíg az alapokat sikerül elsajátítani. Ezt el lehet érni a tananyag heti beosztásával az elektronikus tantárgyi felületen, ahová pár figyelemfelhívó mondat is felkerülhet, hogy mire ügyeljen a hallgató a tananyag rész feldolgozása során.

Az alacsony kompetenciaszinttel rendelkező hallgatói csoportnak tanácsos összeállítani tanulás-módszertani útmutatókat, diahasználati tanácsokat, az elektronikus tananyag javasolt feldolgozási módszerét. A nem megfelelően megválasztott tanulási módszer szinte biztos, hogy sikertelenséghez vezet!

Nem ritkán találkozunk olyan gyakorlattal, hogy a kifejezetten elektronikus tanulási célra összeállított tananyagokat kinyomtatják. Már itt kezdődik a tanulási probléma, hiszen egy tananyagcsomag nem alkalmas a nyomtatott formában történő használatra! Elvész didaktikai funkciója, ami sok esetben az interaktivitásra építi a tanultak megerősítését, az animációk, filmek elvesztik jelentőségüket, holott hangsúlyosan magyarázó szerepük lenne. És akkor még nem beszéltünk olyan technikai problémáról, hogy például egy SCORM-os anyagban nincs nyomtatási funkció, így egy-egy oldalt legfeljebb print screen-nel lehet kinyomtatni, ami a tartalom jelentős sérülésével jár és rendkívül időigényes. A tanulás-módszertani segédletek használatára folyamatosan emlékeztetni kell a hallgatókat.

Akár virtuális, akár valóságos tanulási környezetben igaz, hogy a motiváltság hiánya, a csak kész ismeretek elsajátítására korlátozódó tanulás alacsony hatásfokú.

Az elektronikus tanulási környezet nem egyszerűen az élő oktatás és tanulás virtuális leképezése, hanem valami egészen más, ami speciális tananyagokat, kommunikációs eszközöket és pedagógiai módszereket kíván. Még egy hagyományos osztályteremben is, ahol nap mint nap együtt van 20-25 hallgató, a szemeszter kezdetén szükség van egy oldottabb beszélgetés, ismerkedés kezdeményezésére annak érdekében, hogy később könnyebb legyen a közös munka. Bár a kisebb tanulói csoportok, tanuló párok automatikusan is kialakulnak, de az jóval hosszabb időt vesz igénybe. Távköztanítási tagozaton, ahol nincsenek közös face to face csoportok, ez az egymásra találás jóval nehezebb. Ehhez hasznos eszköz a hallgatók saját profiljának a kialakítása arcképpel és rövid bemutatkozással érdeklődési körükről, munkahelyének jellegéről, hobbijairól, stb. Hangsúlyozni kell, hogy a bemutatkozás témaköre szabad, azt mond el magáról, amit a nyilvánosság számára elmondhatónak ítél és a bemutatkozásra azért van szükség, mert a tantárgy jellegéből adódóan a gyakorlati feladatok összeállítását így érdeklődési körükhöz lehet igazítani, amivel sokkal könnyebb a tananyag megértése. A fénykép pedig azért szükséges, hogy a fórumbeszélgetésekkor ne arctalan résztvevővel csevegjünk, könnyebb legyen az online kommunikáció és barátságosabb környezetet alakíthassunk ki.

Alacsony kompetenciaszinten magának az elearninges keretrendszernek a kezelése is problémát okoz. A szakmai tartalom megfelelő szintű elsajátításához folyamatos mentori

jelenlét, a hallgatók munkájának folyamatos értékelése, kritikai gondolkodásra, a szakmai tapasztalatok megszerzésének irányítására, a tapasztaltak elemzésének ösztönzésére van szükség.

Távoktatásban a felkészülés nagy önállóságot kíván. A gondolkodásra serkentő problémafelvetés kizárólag olyan elearninges megoldásokkal valósítható meg, mint az aszinkron vagy szinkron online kommunikációs fórum, web-konferencia szerű konzultációk, kontakt órákról készült videofelvételek. A gyakorló feladatok bekérésének is csak akkor van értelme, ha a hallgató részletes visszajelzést kap megoldásairól. Ezáltal a tanár hagyományos funkciója is átalakul, inkább mentor, a szakmai attitűd kialakításának elősegítője, mint a tudás közvetlen átadója.

Fontos motiváló tényező lehet, ha a hallgató érzi, hogy kikéri a véleményét és a szemeszter közben is kap visszajelzést munkájáról.

A hallgatók kompetenciaszintje és a tantárgy jellege dönti el azt, hogy a pedagógiai módszerek közül melyiket érdemes előtérbe helyezni. Minél szakosodottabb és készségközpontúbb tudás a cél, annál jobban működnek a kollaborációs eszközök és magasabb kompetenciaszinten jobban működnek a problémamegoldó készségek.

Mindezek mellett nem hagyható figyelmen kívül, hogy a motivációs helyzetek hatékonyságát és alkalmazásuk lehetőségét az egyes tanulók személyiségének, érdeklődési körének, élet- és munkatapasztalatainak a sajátosságai is meghatározzák. Ha sikerrel akarja a mentor motiválni hallgatóit, ismernie kell, hogy ki a tanuló és mik a szükségletei. A megismerés egyik igen fontos, távoktatásos hallgatóknál szinte az egyetlen kiinduló lehetősége az elearninges felületen történő bemutatkozásuk. Ekkor lehet dönteniről, hogy az egyén szempontjából az elektronikus tanulástámogatás melyik szintje a legcélravezetőbb és ezt hogyan lehet személyre szabottan megvalósítani, ami a tehetséggondozás egyik eleme is.

Kérdések

1. Milyen tanulás-módszertani segédletek szükségesek virtuális szemináriumok szervezésekor?
2. Miben segítheti a mentor munkáját a hallgatók elearninges felületen történő bemutatkozása?
3. Mi az, amit a tanulóknak elektronikus tanulási környezetben legelőször el kell sajátítaniuk és miért?

Feleletválasztós kérdések

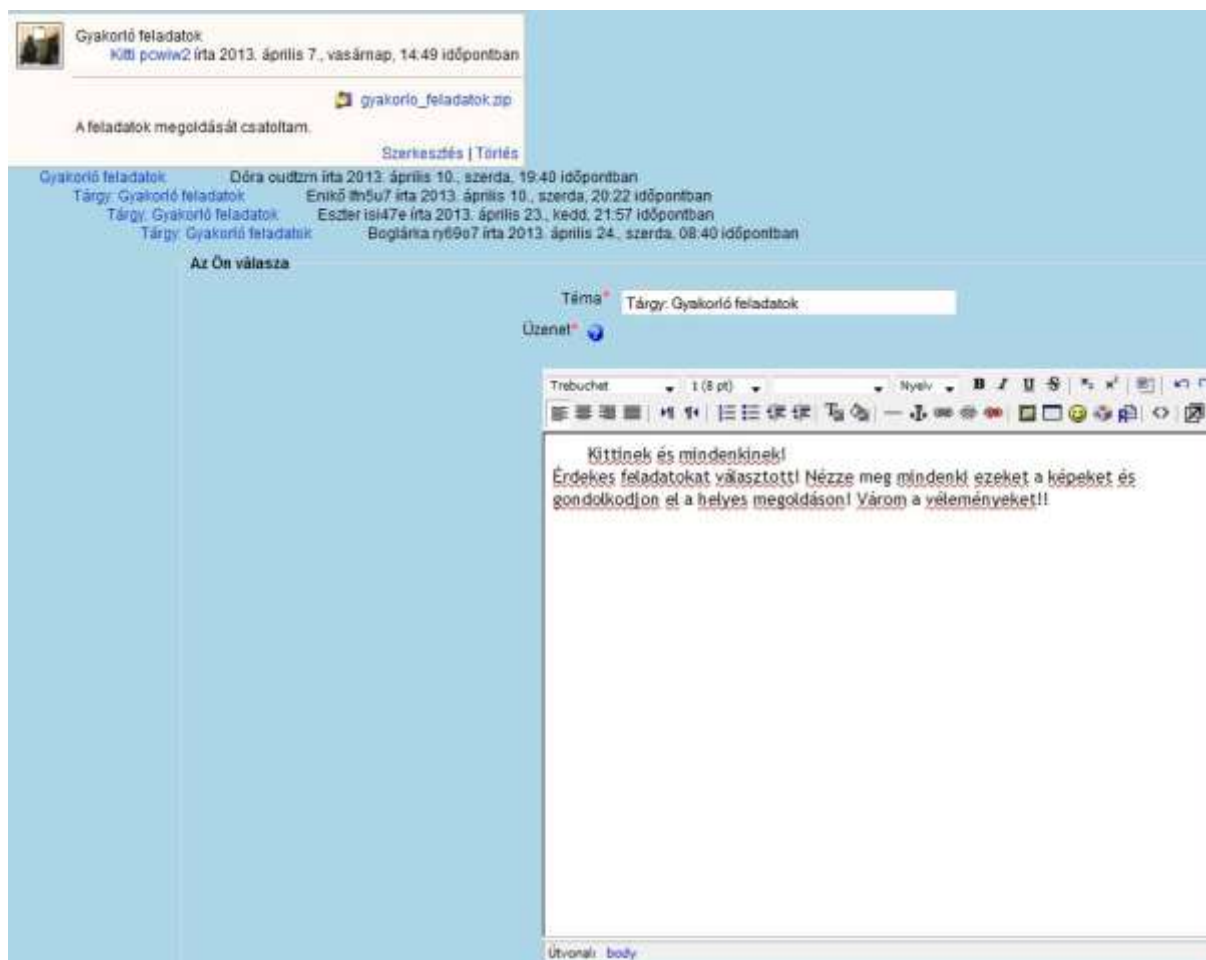
1. A virtuális szeminárium hallgatóinak elearninges felületen történő bemutatkozása
 - a) szükségtelen megterhelés a hallgató számára
 - b) személyiségi jogot sértő kérdés
 - c) a tanulástámogatás egyik lehetséges útja
2. Gyakorló feladatok bekérése
 - a) fölösleges megterhelés
 - b) egy félévben legfeljebb három alkalommal tanácsos
 - c) a tantárgy jellege dönti el a beküldendő feladatok sűrűségét
3. A beküldött feladatok értékelése
 - a) pontozással vagy érdemjeggyel javasolt
 - b) szövegesen javasolt, mert egyértelműen kiderül, hogy milyen hibák fordultak elő a feladatok megoldásában
 - c) a tantárgy jellege dönti el, hogy a mentor milyen értékelési módot választ

4. A folyamatos interaktivitás aszinkron kommunikációs lehetőségei és a hallgató tartalom-előállító szerepe

Tanulók közötti együttműködések mindig léteztek az oktatás-képzés folyamatában. Ennek legősibb és egyúttal legegyszerűbb formája a kisebb (két-három fős) tanulói közösségek, ahol együtt tanulnak, egymást segítve oldanak meg feladatokat. A hálózatba kötött számítógépek korában ezek az esetlegesen alakuló kis tanulói közösségek tudatosan létrehozott csoportokká alakulnak, tagjaik személyes tudásuk, tapasztalataik átadásával maguk is új tartalmakat hoznak létre. A kapcsolatokra épülő megosztott tudás lehetőségének a kihasználása képezi az alapját az elektronikus tanulástámogatás tervezésének.

Az LMS rendszerek számos szinkron és aszinkron kommunikációs lehetőséget kínálnak. Az aszinkron kapcsolat leggyakoribb formája a vitafórum, ami alkalmat ad az aktivitás növelésére, gyakorlati feladatok megoldási hibáinak megvilágítására. A legaktívabb hallgatók még a tananyagok „lektorainak” szerepében is feltűnnek, amikor kérdéseikből következtetni lehet arra, hogy egyes tananyagelemek megfogalmazása nem teljesen érthető számukra, felhívhatják a figyelmet nem működő tananyagelemekre, illetve arra ösztönözhetik a tanárt, hogy egyes tananyagrészeket több példával, képpel, prezentációval tegyen érthetőbbé.

Az aszinkron kapcsolat jellemzője, hogy a hallgatók tetszőleges, számukra legmegfelelőbb időben jelentkezhetnek be a rendszerbe és a résztvevők között többnyire nincs, vagy véletlenszerű az egyidejű kapcsolat. A vitafórumon jellemzően a mentor által feltöltött feladatok megoldása történik, illetve itt teszik fel a hallgatók tanulás közben, vagy a gyakorlati munkájuk során keletkezett kérdéseiket, ezért az aszinkron forma csak akkor igazán hatásos, ha visszajelzést is kapnak feladatmegoldásaikra, illetve kérdéseikre. Ez a mentortól a vitafórumok folyamatos figyelemmel kísérését és a feladatmegoldások értékelését kívánja. Igazán akkor éri el a célját, ha a mentor arra ösztönzi hallgatóit, hogy saját maguk is értékeljék társaik megoldásait. Ez csak akkor működik hatékonyan, ha a mentor ezt a tevékenységet is folyamatosan figyelemmel kíséri és nem hagyja ellankadni a résztvevők ezirányú munkáját.

Ösztönzés nélkül akkor alakul ki igazán hatékony közösségi kommunikáció, ha a résztvevők olyan témát vetnek fel, amelyek saját munka- és egyéb tapasztalataikból adódnak, segítséget várnak a felvetett kérdések megoldásához, vagy egyszerűen csak érdekesnek találják a témát. A mentori tevékenység rendkívül időigényes, ezért a csoport létszáma 10-20 főnél nem lehet nagyobb. Az eredményességet nem veszélyeztető létszámot természetesen a tantárgy jellege, a feladatok mennyisége és gyakorisága is befolyásolja.

A vitafórumok felhasználhatók az ismeretek bővítésére, ugyanakkor a hallgató az interakciók révén maga is tartalom- előállítónak válhat. Lehetőség van arra, hogy a tananyaghoz kapcsolódó példák, esetek felkutatásába, azok értelmezésébe bekapcsolódjék, szakmai vitákat kezdeményezzen, véleményt mondjon társai munkáiról. A saját kutatásban való részvétel erősíti az eredményesség, a hasznosság érzését, a kutatási eredmények pedig a közösség többi tagja számára is új ismeretek forrásává válhatnak. Kiszélesedik a tanulási tér, ami már nem egyszerűen csak az osztályterem, hanem az egész virtuális világ, adatok, információk, személyek hálójában, amiben csoportos online beszélgetések folynak egymással és a mentorral. Ugyanakkor a mentortól folyamatos figyelmet igényel, mert ha a szakmai tartalom értelmezése rossz irányt vesz, vagy a felvetett kérdésre nincs reakció, be kell avatkozni. A problémásabb tananyagrészek hallgatók által feltett kérdéseiből a szemeszter végére összeáll egy „Gyakran ismételt kérdések” állomány, amit a későbbiek során hasznos segédletként lehet alkalmazni.

A vitafórum egyfajta virtuális közösség, ami gyorsan homályba vész, ha a mentor folyamatos jelenlétével nem tartja össze. Akár egy valóságos szeminárium, aktuálisan felvetődő problémák viszonylag gyors megoldására alkalmas fórum, viszont akkor igazán hatékony, ha

rendszeres heti tevékenységet kíván és mellette időről időre valóságos, face to face találkozások is vannak, ahol össze lehet foglalni az addigi eredményeket és a főbb problémákra vissza lehet térni, tisztázni szakmai kérdéseket. Ezt a véleményt erősíti Nyíri Kristóf is⁵.

A hagyományos tanári szerep nem csupán abból áll, hogy az oktató átadja ismereteit a hallgatóknak, hanem magatartásával, megjelenésével, személyiségével is hatást gyakorol. Virtuális szemináriumok esetén sem szűnik meg ez a hatás, hiszen a vitákba való bekapcsolódással, véleményalkotással, a feladatok lelkiismeretes értékelésével, tanácsadással, a tanulás irányításával hasonló szerepet játszik.

Ahhoz, hogy a szinkron és aszinkron kommunikáció elérje pedagógiai célját, a hallgatókat meg kell tanítani a kapcsolódó technika kezelésére, rá kell irányítani figyelmüket jelentőségére a felkészülésben.

Az *általános célú* (standard) fórumon bárki bármikor új témát kezdeményezhet és a többiek reagálhatnak. Ez a tanulás közben felvetődött problémák megbeszélésére jó lehetőség, azonban könnyen zűrzavarossá, áttekinthetlenné válhat, ha nem hívjuk fel a figyelmet a felvetett téma pontos megfogalmazására és arra, hogy ha egy témában már kezdeményezett beszélgetést valaki, mások ne nyissanak ugyanabban új beszélgetést, mert akkor nem látják összefüggéseiben a kérdést, hanem az eredetire válaszként fejtsék ki véleményüket. Ha ehhez hozzávesszük azt is, hogy ugyanazt a témát különbözőképpen lehet megfogalmazni, akkor a fórumozás pont az ellenkező hatást fogja elérni, azaz zűrzavaros, áttekinthetetlen lesz. A standard fórumon a résztvevők láthatják az előttük véleményt nyilvánítók reagálásait, így könnyebben megszólalnak.

A *kérdés-felelet* típusú fórum az eredeti és független gondolkodás ösztönzésére szolgál, mert a résztvevők csak azután láthatják a többiek üzenetét, hogy a sajátjukat beküldték. A hallgatók sok esetben tartózkodnak az önálló vélemény-nyilvánítástól, ezért ennek a fórum típusnak az alkalmazása esetén a mentornak különösen oda kell figyelnie a hallgatók aktivitására, a fórumokon való jelenlét gyakoriságára és ösztönöznie kell a megszólalásra.

A *tematikus fórumot* általában a mentor nyitja. Előnye, hogy a linkje annál a hétnél helyezhető el, ahol a téma tárgyalására sor kerül. Hátránya viszont, hogy a fórumok szétszórta találhatók az egyes heteknél és ha a tantárgyi felület felől keresi az érdeklődő, kutatnia kell utána. Ha viszont a *Fórumok* menüpontból indítja a keresést, világos áttekintést kap a lehetőségekről. Itt viszont ügyelni kell arra, hogy a fórum neve akkor is tükrözze a témát, ha a fórumozást a téma aktuális heténél nyitja meg a mentor. Ez furcsa lehet akkor, ha a teljes tantárgyi felület felől közelítünk a kérdéshez, viszont ha a *Fórumok* menüpontból indítjuk a keresést, nem látható az aktuális hét témája, így csak a fórum nevéből következtethetünk annak tartalmára.

A *mindenki egy vitatémát ad meg* típusú fórumon a mentor a hallgatókra bízta a téma kiválasztását, amiben vitát kezdeményez. Kis csoportlétszám esetén a téma kapcsolódhat a hét témájához. Nagyobb csoportlétszám mellett célszerűbb egy-egy nagyobb tananyag-egység összefoglalásaként ilyen fórumot nyitni.

Bármelyik fórum-típusról legyen is szó, a hallgatói aktivitás egyenes arányban nő azzal, hogy az ottani megnyilvánulások mennyire számítanak be az érdemjegyebe. Ezzel a módszerrel azt is ösztönözni lehet, hogy a hallgatók nem rendszertelenül, esetleg csak a vizsgák előtt foglalkozzanak az anyaggal, hanem folyamatosan. (Amíg nem tud valamit a témáról, kérdezni, hozzászólni sem tud).

⁵ Nyíri Kristóf. A virtuális egyetem filozófiájához. *Liget*, 2000. február.

< http://mutat.net/?http://www.hunfi.hu/nyiri/vil_ve.htm > (megtekintés: 2014. március 20.)

Az online műhelymunka, ami technikailag bonyolultabban kivitelezhető, mint a fórumbeszélgetés, többfajta értékelő tevékenység kivitelezését teszi lehetővé, aminek keretében a résztvevők értékelik egymás projektjeit.

Kérdések

1. Milyen aszinkron kommunikációs lehetőségeket ismer?
2. Miben nyilvánul meg a hallgató tartalom-előállító szerepe?
3. Mennyiben szolgálja a független gondolkodás ösztönzését a kérdés-felelet fórum?

Feleletválasztós kérdések:

1. Az általános célú fórum
 - a) nem alkalmas szakmai témák kezdeményezésére
 - b) arra alkalmas, hogy bárki bármikor új témát kezdeményezzen
 - c) akkor lesz áttekinthetetlen, ha azon bármilyen téma felvethető
2. A kérdés-felelet típusú fórumon
 - a) csak a mentor tehet fel kérdéseket és minden résztvevőnek válaszolnia kell
 - b) csak a kiválasztott hallgatók tehetnek fel kérdéseket és azokra minden résztvevőnek válaszolnia kell
 - c) a résztvevők csak azután láthatják a többiek üzenetét, hogy a sajátjukat beküldték
3. A mindenki egy vitatémát ad meg típusú fórum
 - a) vitáit a hallgatók kezdeményezik
 - b) vitáit a mentor kezdeményezi és mindenkinek kötelező a vitában részt venni
 - c) a vitapartnereket a mentor jelöli ki

5. A tanulástámogatás szinkron eszközei

A hagyományos oktatásban a személyes kommunikáció a valóságos szemináriumi órákon a hallgatók aktív részvétele mellett zajlik. Ebben az oktatási formában a tanulók egy-egy téma előadásával felkészülten jönnek az órára és a téma megvitatása alkalmat ad a felvetődő kérdések megbeszélésére, szakmai problémák elemzésére, a jegyzetelésre. Egy személyes hallgatói kiselőadásnak elengedhetetlen része a szakirodalom tanulmányozása, az otthoni felkészülés és a határidők betartása. A szakmai felkészülésen túli hozadéka az előadói készség fejlesztése. Általánosan elfogadott gyakorlat, hogy a vizsgára bocsátás előfeltétele a szemináriumi követelmények teljesítése. A hétről hétre ismétlődő személyes találkozások, eszmecserék képezik a tanulás legrégebb, már az ókorban is létező és ma is igényelt formáját. Az viszont már személyiségfüggő, hogy ezeknek az eszmecseréknek ki milyen módját részesíti előnyben. Aki nehezen szólal meg a nyilvánosság előtt, valószínűleg szívesebben fejt ki véleményét aszinkron kommunikációs fórumon, illetve ő is igényelheti társai segítségét, vagy éppen az jelenti számára a segítséget, ha társai véleményt mondanak munkájának eredményéről.

Virtuális környezetben a valóságos szemináriumi órákat szimulálják a virtuális osztályterem jellegű alkalmazások, amire több szoftvert is kifejlesztettek, például a BibBlueButton, vagy a WizIQ, ahol a résztvevők láthatják és hallhatják is egymást. Arra is lehetőség van, hogy vagy önkéntes alapon, vagy a tanár kijelölése alapján egy-egy hallgató előadói szerepben tűnjék fel, bemutassa munkáját, kérdéseket tegyen fel, illetve válaszoljon a hozzá intézett kérdésekre. Ahhoz, hogy ez a lehetőség jól és eredményesen működjék, alaposan elő kellett készíteni. Lehetőleg előre kiadott feladatok megbeszélésére, megoldások bemutatására alkalmas, amit mind a tanár, mind a hallgatók feltölthetnek. Arra ügyelni kell, hogy ha a web-konferencia jellegű konzultációk céljára kiválasztott szoftver nem teszi lehetővé szövegek szinkron begépelését, a bemutatandó anyagokat előre el kell készíteni word, pdf, ppt vagy kép formátumban. Természetes emberi reakció, hogy az emberek lehetőleg tartózkodnak számukra ismeretlen technika alkalmazásától. Így van ez a virtuális szeminárium lebonyolítására kiválasztott szoftver kezelésével kapcsolatban is. Ahhoz, hogy a hallgatók igénybe vegyék a felkínált lehetőséget, fel kell őket készíteni a szoftver használatára. Még ebben az esetben is lehetnek olyan gátló tényezők, amelyek megghiúsíthatják a tervezett foglalkozást. Mind a mentori, mind a hallgatói oldalon rendelkezni kell azokkal a technikai feltételekkel, amelyek mellett egyáltalán érdemes belekezdeni a virtuális osztályterem szoftver alkalmazásába. A videokonferencia megghiúsulhat, ha valamely résztvevő – különösen, ha központi szerepet szánunk neki a téma feldolgozásában – nem rendelkezik valamely technikai feltétellel. Az alábbi jellemző hardver-problémák fordulhatnak elő:

- az internet kapcsolat túl lassú,
- nem kapcsolódik videokamera a számítógéphez,
- nincs a résztvevőnek fejhallgatója, amivel megfelelő minőségű hangot lehet generálni.

A technikai problémákon túlmenően a különböző személyiségtípusok eltérően reagálhatnak a virtuális környezet kihívásaira. Ezért ha szinkron kommunikációt tervez a mentor, azt alaposan elő kell készíteni. Ehhez a résztvevők személyes találkozására van szükség, ahol megbeszélik a technikai feltételeket, különféle szerepekben kipróbálják a szoftver működését, feladatokat oldanak meg, hogy amikor „élesben” kerül sor az egymástól földrajzilag távol levők interneten keresztül történő szinkron megszólalásaira, ne legyen ismeretlen a feladat. A kezdeti lépések megtételekor a többi résztvevő személyes jelenléte nagyobb biztonságot ad és a későbbiek folyamán bátrabban kapcsolódik be a beszélgetésekbe. Ellenkező esetben – nem vállalva fel az esetlegesen sikertelen részvételt – nem fog élni a felkínált virtuális osztályterem jellegű eszmecserék lehetőségével.

Mind az „élő”, mind a virtuális konzultációnak vannak előnyei, de ugyanúgy vannak hátrányai is. Az élő találkozás előnye, hogy az eszmecserét nem zavarják meg váratlan, vagy kiszámíthatatlan technikai problémák, könnyebb a váratlan kérdésekre választ adó „improvizáció”, nagyobb a résztvevők egymásra gyakorolt személyes érzelmi hatása. Hátránya inkább anyagi és az utazással járó időgazdálkodási probléma.

A virtuális osztályterem, előadások videofelvételei, a fórum-beszélgetések mind olyan lehetőségek, amelyek együttes alkalmazása komoly segítséget jelent a hallgatóknak a felkészülésben, a szakmai kompetenciák kialakításában. A hallgatóktól önállóságot kíván, nem hagyja lanyhulni az érdeklődést, erősítheti önbizalmukat is, mert kíváncsiak vagyunk meglátásaikra, képességeik bemutatására. A tanulás együttműködésen alapuló tevékenységgé válik, amelyben a hangsúly nem az ismeretek statikus elsajátítására, hanem a folyamatos tanulás képességének a kialakítására helyeződik. A szinkron interakciók során spontán kérdések sora vetődik fel, hatékonyabb a személyes tanulási problémák orvoslása, a szakmai attitűd kialakítása, a követelmények érzékelhetőbbé tétele. Ehhez nem elegendő a tankönyv, sem bármilyen más mutatós prezentációs anyagok. ez a fajta mentorálás a tanártól rengeteg energiát kíván, ismernie kell a hallgatókat, speciális anyagokat kell előállítania, értékelnie, a figyelmet fenntartania.

Kérdések

1. Melyek a tanulástámogatás szinkron eszközei?
2. Melyek a legjellemzőbb esetek, amelyek megghiúsíthatják a videokonferencia-jellegű kommunikációs alkalmak lebonyolítását?
3. Milyen előnyei lehetnek a virtuális konzultációnak?

Feleletválasztós kérdések:

1. Osztálytermi előadások videofelvételei
 - a) videokonferencia jellegű konzultáció
 - b) aszinkron kommunikáció
 - c) egyik sem
2. A BigBlueButton
 - a) virtuális osztálytermi foglalkozás szervezésére kifejlesztett szoftver
 - b) nagy nyomógomb annak jelölésére, hogy a virtuális osztálytermi foglalkozásba be akar kapcsolódni a hallgató
 - c) a kamerán felvillanó kék színű fény annak jelölésére, hogy a virtuális osztálytermi foglalkozás elkezdődött
3. Melyik a „kakukktojás”?
 - a) BigBlueButton
 - b) WiziQ
 - c) osztálytermi előadások videofelvételei

6. Időgazdálkodás és etikai kérdések

Egy online kurzus jóval időigényesebb, mint egy hagyományos nappali képzés, ahol a hétről hétre tartott szemináriumi órákon a hallgatói interakciókat a tanár természetes módon tudja irányítani. A hallgatói kiselőadásokra már eleve felkészülnek a hallgatók és a tanulási problémák is hamarabb kiderülnek.

A távoktatásos hallgatók írott utasításokat követnek, tanulási problémáik, a tananyagban való előrehaladásuk csak feladatmegoldások beküldésén keresztül követhető és a fórumokon való megszólalásokból következtethető. Mindkettőnek akkor van értelme, ha a hallgató visszajelzést is kap munkájáról és választ kap a fórumokon felvetett kérdéseire. Ehhez a tanárnak a fórumokat folyamatosan figyelemmel kell kísérnie és ha a hallgatói interakciók rossz irányba mennek vagy nincsenek, be kell avatkoznia. A beküldött feladatok értékelése is folyamatos munkát igényel. Egy beküldött feladat pontozásos értékelése nem értékelés a hallgató számára, mert abból nem tudja meg, hogy hol követett el hibát. Azt részletesen le kell írni.

A tantárgy jellege határozza meg, hogy milyen gyakorisággal és milyen jellegű feladatmegoldásokat célszerű bekérni. Ha nem kötelező a feladatmegoldás és a hallgató teljesítményének értékelésébe sem számít bele, nem fog feladatokat beküldeni és a felkészülése is rendszertelen lesz. Ez egy nehéz tárgy esetén nagy valószínűséggel sikertelen vizsgát fog eredményezni.

A hallgatók beküldött feladatainak szöveges és folyamatos értékelése, a fórumokon való jelenlét követése és reagálás a felvetett kérdésekre, virtuális szemináriumok szervezése rendkívül időigényes.

A virtuális szeminárium speciális demonstrációs anyagok készítését is igényli.

Távoktatásos hallgatók motiválása jóval nehezebb – ezért több időt is igényel –, mint a nappali hallgatóké. Mindenképp szükség van a hallgató megismerésére, hiszen a motiválás nem képzelhető el anélkül, hogy ne tudnánk, ki a hallgató és mik a szükségletei. Ez a megismerés a hallgató saját profiljának megszerkesztésével, bemutatkozásával kezdődik, így célirányosabban tervezhetők olyan feladatok és azok időzítése, amelyek közelebb állnak a hallgatók érdeklődési köréhez, vagy munkahelyi szakmai munkájával is kapcsolatba hozhatók. Ez a hallgatók előrehaladásának folyamatos figyelemmel kísérését igényli és az írásos kommunikáció több energiaráfordítást igényel mind a hallgatótól, mind a mentortól.

A szinkron kapcsolattartás kétoldali tervezést igényel, hogy az időpontok mind a mentor, mind a hallgató részéről elfogadhatók legyenek.

Amennyiben a hallgató elfogadja a tanártól, hogy 'irányítalak, fogadd el a sikeres előrehaladás érdekében tett javaslataimat, de a tanulásodat saját magad tervezed meg' elméletet, az is elérhető, hogy a hallgató eljut az OTDK-n bemutatatható színvonalig.

Az elektronikus tanulástámogatás több mint csupán a szakmai tartalmak elsajátításának elősegítése. Minden szakma műveléséhez szükséges egyfajta morál, a saját szakmai előrehaladás tervezésének képessége, az időgazdálkodás fontosságának a felismerése. Ezeknek a személyes kompetenciáknak a fejlesztése elválaszthatatlan része az elektronikus tanulástámogatásnak.

Kezdetben rendkívül sok értetlenkedés, levelezés, fórumtéma, ha a hallgató „kicsúszik” az időből és nem sikerül egy feladatot időre beküldenie. Ennek két következménye lehet: ha a rendszer úgy van beállítva, a határidő elmúltával nem tudja beküldeni a feladatmegoldást és ezzel jelentős pontveszteség éri a szemeszter értékelésekor. Másik lehetőség, hogy be tudja

ugyan küldeni a határidő elmulasztása után is, de az idő múlásával egyre magasabb százalékos veszteség éri az értékeléskor. Ez utóbbi módszer kevésbé okoz riadalmat, viszont a mentor részéről több figyelmet igényel az értékeléskor nemcsak a pontlevonások miatt, hanem azért is, mert folyamatosan vissza-vissza kell térni ugyanannak a feladatnak az értékeléséhez az esetleges későbbi beküldések miatt.

Távoktatásos hallgatók körében az a téves képzet él, hogy teljesen szabadon gazdálkodhatnak az idővel, nincsenek személyes konzultációk, saját maguk haladhatnak az anyagban úgy, ahogy nekik tetszik. Alacsony kompetenciaszint esetén a tananyaggal történő rendszertelen, vagy éppen csak a vizsga előtti tanulás – mivel semmi áttekintése nincs a hallgatónak a tartalomról, nincs gyakorlati előzmény – kifejezetten káros és szinte biztos, hogy eredménytelenség lesz a következménye. Itt ismét hangsúlyozzuk, hogy tantárgyfüggő is, hogy a hallgatótól milyen rendszerességű tanulást, milyen gyakori és mértékű feladatmegoldásokat várunk.

Virtuális világunkban látszólag könnyűnek tűnik az információszerzés, ami sok esetben az önálló munka rovására megy. Egy kattintással pár pillanat alatt el lehet érni és kimásolni tartalmakat. Állandó és folyamatos figyelemfelhívásra van szükség, hogy a hallgató ne plagizáljon. Szükség van egy belső korlát kialakítására, ami arra sarkallja, hogy próbáljon önállóan gondolkodni és mások gondolatait, eredményeit ne sajátjaként beállítani.

Kérdések

1. Milyen időgazdálkodási probléma adódhat, ha a hallgató magára marad?
2. A mentornak milyen időgazdálkodási problémával kell szembesülnie?
3. A mentornak milyen etikai kérdéseket kell kezelni virtuális szeminárium szervezése során?

Feleletválasztós kérdések:

1. Online kurzus szervezésekor
 - a) főleg személyes konzultációs alkalmakban is gondolkodni
 - b) a tantárgy jellegétől függően ajánlott a kurzus során több feladat beküldését kérni és a tanárnak a megoldást szövegesen ki kell értékelnie
 - c) elég egyetlen feladat beküldését kérni a félév során, de a tanárnak a megoldást szövegesen ki kell értékelnie.
2. Távoktatásban a hallgatók
 - a) teljesen szabadon gazdálkodhatnak idejükkel
 - b) saját maguk határozhatják meg a tananyagban történő előrehaladásuk sorrendjét
 - c) a tantárgy jellege és a mentor javaslatai határozzák meg a tananyagban történő előrehaladás irányát és az időgazdálkodás módját
3. Nem számít plagizálásnak, ha
 - a) a hallgató prezentációt készít, amiben grafikonok is vannak, azt bemutatja, de nem adja meg a forrást, mert a grafikonok ppt-ben szerepelnek és a kivetítés során nem lenne olvasható a forrás leírását közlő szöveg
 - b) ha irodalmi szöveg elemzéséhez hosszabb szövegrészt vesz át a hallgató és azt a szövegrészt csak tipográfiaiilag különbözteti meg a sajátjától, de megadja a forrás adatait
 - c) ha más szerző mondanivalóját saját szavaival adja vissza a dolgozatban, ezért nem adja meg a forrás adatait